

**6-7 YOSHLI BOLALARNI MAKTAB TA'LIMIGA TAYYORLASHDA
TAYANCH KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHNING
AHAMIYATI**

Xolto'rayeva Sabina Xo'shmurod qizi

*Nizomiy momidagi Toshkent davlat pedagogika universitet Maktabgacha ta'lim
metodikasi kafedrasii o'qituvchisi*

**The Importance of Developing Core Competencies in Preparing
6–7-Year-Old Children for School Education**

*Kholtorayeva Sabina Khoshmurod kizi, teacher of the Department of Preschool
Education Methodology of the Tashkent State Pedagogical University named after
Nizami.*

Abstract: This article examines the socio-pedagogical and psychological significance of developing core competencies in preschool children aged 6–7. It analyzes the issues of ensuring continuity between preschool and primary education, implementing a learner-centered approach, and consistently developing communicative, social, cognitive, and personal competencies in children. Furthermore, the paper discusses the necessity of creating comprehensive pedagogical conditions for a child's successful adaptation to the school environment, their transition to a new social status, and the enhancement of their cognitive activity.

Keywords: preschool education, school readiness, core competencies, educational continuity, learner-centered education, social adaptation, cognitive activity, independent thinking.

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha 6-7 yoshdagi tarbiyalanuvchilarning tayanch kompetensiyalarini shakllantirishning ijtimoiy-pedagogik hamda psixologik ahamiyati tadqiq etilgan. Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim o'rtasidagi uzviylikni ta'minlash, shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni joriy etish hamda bolalarda kommunikativ, ijtimoiy, bilish va shaxsiy kompetensiyalarni izchil rivojlantirish masalalari tahlil qilingan. Bolaning maktab muhitiga, yangi ijtimoiy maqomga muvaffaqiyatli moslashishi hamda kognitiv faolligini oshirishda kompleks pedagogik shart-sharoitlarni yaratish zarurati haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, maktabga tayyorgarlik, tayanch kompetensiyalar, ta'lim uzviyligi, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, ijtimoiy moslashuv, kognitiv faollik, mustaqil fikrlash.

Bugungi kunda jamiyatda yuz berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar, globallashuv jarayonlari va axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta'lim tizimiga ham yuqori talablarni qo'yimoqda. Ayniqsa, bolalarning maktabgacha yosh davridanoq tayanch kompetensiyalarini shakllantirish zarurati ortib bormoqda. Bu esa ta'lim-tarbiya jarayonida har bir bolaning individual salohiyatini ochishga, uni mustaqil fikrlashga, muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishga va jamiyatda faol ishtirok etishga tayyorlash zarurligini ko'rsatadi. Aynan shu nuqtai nazardan qaralganda, maktabgacha ta'lim tizimida tayanch kompetensiyalarni shakllantirishga doir ijtimoiy-pedagogik asoslarni chuqur tahlil qilish va ilmiy jihatdan o'rganish dolzarb ahamiyatga ega bo'lib qolmoqda.

Zamonaviy ta'lim tizimida kuzatilayotgan strukturaviy islohotlar, globallashuv jarayonlari va zamonaviy ta'lim texnologiyalarining keng integratsiyalashuvi maktabgacha ta'lim bilan boshlang'ich ta'lim o'rtasida uzviylikni ta'minlashga doir yangicha yondashuvlarni ishlab chiqishni zarur etmoqda. Bu holat ta'lim jarayonining bosqichlari o'rtasida mantiqiy uzluksizlikni saqlab qolish, bolalarning individual rivojlanish sur'atlarini inobatga olgan holda uzviy o'quv muhiti yaratishni taqozo qiladi. Mazkur sharoitda maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy, kognitiv va psixologik jihatdan tayyor bo'lish darajasi — ular uchun qulay, moslashuvchan va samarali o'quv muhitini shakllantirishda asosiy omillardan biri sifatida e'tirof etilmoqda [4, 45-58.].

6–7 yoshli bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash jarayonida tayanch kompetensiyalarning — kommunikativ, ijtimoiy, bilish va shaxsiy ("Men") kompetensiyalarining izchil shakllantirilishi alohida ahamiyat kasb etadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining asosiy vazifalaridan biri — bolalarni boshlang'ich ta'lim bosqichiga puxta tayyorlashdan iboratdir. Ushbu jarayonda shaxsga yo'naltirilgan yondashuvdan foydalanish, pedagogik uzluksizlikni ta'minlovchi strategiyalarni joriy etish hamda davlat ta'lim standartlarini muvofiqlashtirilgan holda amalga oshirish dolzarb ahamiyat kasb etadi [1, 12-24-b.]. Mazkur nuqtai nazardan quyidagi uchta ustunlik alohida e'tiborga loyiqdir:

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim modeli — bu yondashuv bolaning individual ehtiyojlari, yosh xususiyatlari va ijtimoiy kontekstdagi o'rnini inobatga olgan holda moslashtirilgan pedagogik metodlarni ishlab chiqishni nazarda tutadi;

Ta'lim standartlarining uzviy integratsiyasi — maktabgacha ta'lim va boshlang'ich bosqichdagi o'quv metodologiyalarining izchil uyg'unligini ta'minlaydi;

Pedagoglararo hamkorlik va muvofiqlashtirish — bolalarning maktab muhitiga qulay moslashuvi uchun maktabgacha ta'lim tarbiyachilari hamda boshlang'ich sinf

o'qituvchilari o'rtasida doimiy axborot almashinuvi yo'lga qo'yiladi [3, 112-120-b]. Mazkur amaliy yondashuvlar ta'lim tizimining barqaror va samarali ishlashiga zamin yaratadi. Bu esa, o'z navbatida, bolalarning o'quv jarayoniga tez va muvaffaqiyatli moslashuvini ta'minlab, ularning keyingi bosqichlardagi akademik yutuqlari uchun mustahkam asos bo'lib xizmat qiladi.

Ko'plab olimlar tayanch kompetensiyalarni alohida yo'nalish sifatida o'rganib, ularning mazmuni, tarkibiy qismlari va rivojlanish mexanizmlarini ilmiy jihatdan asoslab berganlar. Tayanch kompetensiyalarning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lgan kommunikativ kompetensiya bir qator olimlarning ilmiy tadqiqotlarida chuqur o'rganilgan.

Umuman olganda, bolaning maktabga tayyorlik darajasi — bu pedagogik jarayonning samaradorligini belgilovchi asosiy omillar majmuasidir. U, eng avvalo, bola shaxsining umumiy, funksional va intellektual rivojlanish holatini o'z ichiga oladi va ularning ta'limga muvaffaqiyatli integratsiyasini ta'minlaydi. Muhimi, bu tayyorgarlik bola sog'lig'iga zarar yetkazmaydigan tarzda amalga oshirilishi kerak.

Olimlarning umumiy qarashiga ko'ra, maktabga tayyorlik jarayonida ijtimoiy omillar — masalan, o'qishga tayyorlikni shakllantirishdagi oila va muhitning roli — avvalo e'tiborga olinadi. Bu fikr psixologik tayyorgarlikni faqat tug'ma moyilliklar (irsiyat) bilan cheklashdan iborat emasligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, aqliy, hissiy va ijtimoiy tayyorgarlik darajasidagi shakllanish usullari, masalan, idrok etishda tabaqalanish, ixtiyoriy e'tibor, analitik fikr yuritish va hissiy chidamlilik — irsiy gen asoslarda ham shakllangan bo'lishi mumkin.

Zamonaviy jamiyatda ta'limga qo'yilayotgan yuqori talablar sharoitida, bolalarning individual psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda, ta'lim jarayonini moslashtirishga yo'naltirilgan innovatsion psixologik-pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqish zarurati ortib bormoqda. Ta'limni tashkil etishda samaradorlikni ta'minlash, avvalo, shaxsga yo'naltirilgan metodikani tanlash bilan bog'liq bo'lib, bu jarayon pedagogik vositalarni bola shaxsining rivojlanish darajasiga moslashtirishni talab qiladi.

Shu sababli, bolaning maktabga psixologik tayyorgarligi masalasi dolzarb hisoblanadi. Chunki o'quv faoliyatida muvaffaqiyatga erishish, birinchi navbatda, bolaning bu faoliyatga tayyorgarlik darajasi va o'quv vazifalarini qabul qilishga bo'lgan ichki tayyorligiga bog'liqdir. Bolaning maktabga moslashuvi, uning yangi ijtimoiy maqomni — "o'quvchi" rolini o'zlashtirishi, ta'limdagi yutuqlari bilan chambarchas bog'liqdir. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari zimmasiga yuklangan eng muhim vazifalardan biri — bolalarni maktab ta'limiga har tomonlama va sifatli tayyorlashdan iborat. Bolaning

maktabga o'tishi uning individual rivojlanishida sifat jihatidan yangi bosqichni boshlab beradi. Bu bosqichda bola nafaqat yangi o'quv muhitga moslashadi, balki psixologik jihatdan ham yangicha ijtimoiy maqom — "o'quvchi" rolini egallaydi.

L.S. Vigotskiyning ta'kidlashicha, bu o'zgarishlar bolaning "rivojlanishning ijtimoiy holati" bilan bevosita bog'liq bo'lib, aynan shu davrda u "yetti yillik inqiroz" deb nomlagan murakkab psixologik jarayonlarni boshdan kechiradi. Bu inqiroz bolaning shaxsiy tuzilmasida sifat jihatdan yangi darajadagi shakllanishlar, mustaqillik va ichki o'zgarishlar bilan tavsiflanadi [2, 33-b].

Tarbiyalanuvchilarni maktab ta'limiga samarali tayyorlash jarayonida ularning individual imkoniyatlarini e'tiborga olgan holda, tayanch kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirishga yo'naltirilgan kompleks pedagogik shart-sharoitlarni yaratish katta ahamiyat kasb etadi. Ushbu sharoitlar shaxsga yo'naltirilgan ta'lim yondashuvi asosida tashkil etilganda, bolalarda muhim hayotiy ko'nikmalar — mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal etish, samarali muloqot va hamkorlik qilish, o'zini adekvat baholash kabi kompetensiyalar shakllanadi. (1-jadval) ga qarang.

1 jadval Kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirish usullari

t/r	6-7 yoshli bolaning tayanch kompetensiyalari	Rivojlantirishning innovatsion usullari va pedagogik texnologiyalar	Jarayonni tashkil etish shakllari va algoritmlari	Kutilayotgan natija va shaxsiy o'sish ko'rsatkichlari
1	kommunikativ kompetensiyalar	Erkin muloqot va fikr almashishga yo'naltirilgan ijodiy-izlanishli metodlar, shaxsga yo'naltirilgan individual yondashuv.	Ta'lim markazlaridagi nutqiy faoliyatlar, oila va MTT o'rtasidagi integratsiyalashgan ijtimoiy sheriklik tizimi.	Bolaning nutq faoliyati bosqichma-bosqich tizimlashadi, ishonchli muloqot ko'nikmasi o'sadi va maktab muhitiga moslashuvi tezlashadi.
2	ijtimoiy kompetensiyalar	Rollarga asoslangan interaktiv loyihalar,	Maqsadli davra suhbatlari, ertaklar tahlili, ijodiy sahna	Tengdoshlar va kattalar bilan nizosiz hamkorlik qilish (birgalikda ishlash)

		emotsional-axloqiy yoʻnalishdagi kichik treninglar va korreksion mashgʻulotlar.	koʻrinishlari hamda muassasa psixologining tizimli koʻmagi.	qobiliyati hamda ijtimoiy adaptatsiya darajasi ortadi.
3	Bilish kompetensiyasi	Evristik va muammoli taʼlim elementlari, empirik (tajribaviy) oʻrganish usullari, koʻp qirrali fikrlashni faollashtirish.	“Ilm-fan va tabiat markazi”dagi kichik tadqiqotlar, laboratoriya tajribalari, intellektual oʻyinlar, maqsadli ekskursiya va sayrlar.	Atrofdagi voqea-hodisalarning sabab-oqibat aloqalarini tahlil qilish koʻnikmasi shakllanadi, mustaqil taʼlim olishga ehtiyoj uygʻonadi.
4	shaxsiy, men konsepsiyasi	Oʻyin faoliyatidan taʼlimiy faoliyatga bosqichma-bosqich oʻtish ssenariylari, ijtimoiy tashabbuskorlikni ragʻbatlantirish.	Shaxsiy natijalarni anglash (refleksiya) mashqlari, mustaqil qaror qabul qilish vaziyatlari, koʻp tomonlama formativ baholash.	Bolada iroda va chidamlilik fazilatlarini qaror topadi, u oʻziga nisbatan "maktab oʻquvchisi" sifatidagi yangi ijtimoiy rolga toʻliq qabul qiladi.

Kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirish jarayonida didaktik oʻyinlar, faoliyatlar hamda taʼlimiy markazlarda olib boriladigan faoliyatlar muhim vosita hisoblanadi. Ushbu faoliyatlar davlat taʼlim standartlari va meʼyoriy hujjatlar asosida tizimli va maqsadga yoʻnaltirilgan holda tashkil etilishi lozim. Maktabga tayyorlash jarayonida tarbiyalanuvchilarda tayanch kompetensiyalarni shakllantirish taʼlimning uzviyligi, bosqichma-bosqichligi va bolaning psixofiziologik rivojlanish xususiyatlariga mos taʼlimiy muhitni yaratishni talab etadi. Tayanch kompetensiyalar

bolaning bilish jarayonlari, ijtimoiy munosabatlari, nutq faoliyati, jismoniy rivoji hamda o‘z-o‘zini boshqarish ko‘nikmalarining uyg‘un integratsiyasidan tashkil topadi. Shu bilan birga, maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida pedagogik muhitning sifatli tashkil etilishi, zamonaviy o‘quv-metodik ta‘minot bilan ta‘minlanganligi hamda pedagog kadrlarning yuqori malakasi bolalarning har tomonlama rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalarning maktab ta‘limiga intellektual tayyorgarligini ta‘minlashda ularga davlat standartlarida belgilangan asosiy bilimlar tizimini yetkazish, mantiqiy va ijodiy tafakkur faoliyatining rivojlanishiga ko‘maklashish alohida ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, bolalarda kognitiv faollik, bilim olishga bo‘lgan ijobiy motivatsiya, yangilikni qabul qilish va qayta ishlash qobiliyatlarini shakllantirish muhim o‘rin tutadi.

Maktabga o‘tish davri bolalarning ijtimoiy maqomi va hayot tarzi o‘zgarishiga olib keladi. Bunday yondashuv esa bolalardan mustaqil ravishda o‘quv faoliyatini tashkil eta olish, maktab intizomiga rioya qilish, o‘z xatti-harakatlarini boshqarish, ijtimoiy va madaniy me‘yorlarga muvofiq ravishda munosabat bildirish, shuningdek, tengdoshlar va kattalar bilan samarali muloqotga kirishish kabi kompleks kompetensiyalarga ega bo‘lishini talab qiladi.

Agar ushbu jarayon uchun zarur tayyorgarlik yetarli darajada ta‘minlanmasa, o‘quv faoliyatining shaklan amalga oshirilishi asosiy vazifalarning samarali hal qilinishiga xalaqit beradi hamda bola shaxsining barkamol rivojlanishiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin.

Olib borilgan tadqiqotlarni umumlashtirgan holda, maktab ta‘limiga tayyorlashda tarbiyalanuvchilarning tayanch kompetensiyalarini rivojlantirishning mohiyati bolaning kognitiv, sensor va ijtimoiy-emotsional sohalarini uyg‘unlashtiruvchi yaxlit tizimni tashkil etadi degan fikrga kelish mumkin. Bizning fikrimizcha, ushbu jarayon shunchaki mexanik bilim berish emas, balki bolaning intellektual salohiyatini faollashtirish, unda tashabbuskorlik hamda “Men” konsepsiyasini shakllantirishga yo‘naltirilgan strategik poydevordir. Tahlillarga asoslanib, loyihaviy faoliyatlar va refleksiv ko‘nikmalarining tarkib toptirilishi bolaning ichki motivatsiyasini yuzaga chiqarib, uni bo‘lajak maktab muhitiga tayyorlaydi degan xulosaga kelish mumkin. Shu o‘rnida e‘tirof etish lozimki, tayanch kompetensiyalarni samarali shakllantirish — bolani tizimli o‘quv faoliyatiga emotsional-psixologik jihatdan tayyorlash hamda yangi ijtimoiy muhitga (maktabga) muvaffaqiyatli moslashishini ta‘minlovchi izchil pedagogik yo‘lga qo‘yish orqaligina amalga oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. UNICEF. Early childhood education: The foundation for lifelong learning. – Tashkent: UNICEF Uzbekistan, 2021. – pp. 12–24. URL: <https://www.unicef.org/uzbekistan/en/early-childhood-education>
2. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – Москва: Просвещение, 1991. – С. 33.
3. Tadjibaeva Z. Boshlang'ich ta'limga tayyorlov jarayonida uzluksizlikni ta'minlashning ijtimoiy pedagogik asoslari // O'zbekiston Milliy universiteti ilmiy jurnali. – 2022. – № 2(45). – B. 112–120.
4. Tursunova N. Maktabgacha ta'limda pedagogik uzluksizlik asoslari. – Toshkent: O'zbekiston pedagogika nashriyoti, 2023. – B. 45–58.